

УДК 343.811(477)"1917/2004"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650273>

О.В. ЛИСОДЄД,

декан вечірнього факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент, м. Харків, Україна; e-mail: lis.ded@ukr.net;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7741-758X>

К.С. ОСТАПКО,

старший лаборант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, м. Харків, Україна; e-mail: kseniyaizosimova@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2798-0622>

ОРГАНИ ТА УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ (1917–2004 РОКИ)

O.V. LYSODYED,

Dean of the Evening Faculty, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv, Ukraine; e-mail: lis.ded@ukr.net;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7741-758X>

K.S. OSTAPKO,

Senior Laboratory Assistant, Department of Criminology and Criminal Executive Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ph.D. in Law, Kharkiv, Ukraine; e-mail: kseniyaizosimova@gmail.com;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2798-0622>

BODIES AND INSTITUTIONS OF EXECUTION OF IMPRISONMENT IN THE FORM OF DEPRIVATION OF FREEDOM IN UKRAINE (1917–2004)

АНОТАЦІЇ (ABSTRACTS), КЛЮЧОВІ СЛОВА (KEY WORDS)

Постановка проблеми. Революції 1917 р. привели до краху тюремної системи Російської імперії, а радянська влада заявила про повну відмову від імперської системи органів і установ виконання покарання у виді позбавлення волі і створення абсолютно нової, радянської системи, яка, з часом, отримала назву виправно-трудової. **Метою** статті є з'ясування місця органів та установ виконання покарання у виді позбавлення волі у виправно-трудовій системі України у період 1917-2004 рр. У статті використані **методи**: діалектичний метод дослідження правових явищ, за допомогою якого встановлено особливості виконання покарання у виді позбавлення волі; історико-правовий – для виявлення тенденцій і закономірностей розвитку органів і установ виконання покарання у виді позбавлення волі; формально-логічний метод – при вивченні нормативно-правових актів у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі. **Результати.** Розглянуто становлення і розвиток органів і установ виконання покарання у виді позбавлення волі у перші роки радянської влади, у періоди 30–50 рр., 60–90 рр. ХХ століття та у роки незалежності України. **Висновки.** Зазначено, що з середини ХХ століття система установ виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні остаточно сформувалась як тюремно-колонійна і проіснувала у незмінному вигляді до 2003 р. з підпорядкуванням МВС України. У переважній частині виконання покарання у виді позбавлення волі на території України відбувалось у виправних колоніях різного виду режимів та у колоніях-поселеннях. У 2003 р. КВК України закріпив тільки колонійну систему виконання покарання у виді позбавлення волі, відмовившись від такого виду установи як тюрма. Виправні колонії були поділені на три види за новим критерієм їх функціонування – рівень безпеки. Для реалізації єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань був створений новий орган зі спеціальним статусом – Державний департамент України з питань виконання покарань.

Ключові слова: покарання у виді позбавлення волі; установи виконання покарань; виправно-трудова колонія; виправні колонії; колонії-поселення; тюрма

Problem statement. The revolutions of 1917 led to the collapse of the prison system of the Russian Empire, and the Soviet authorities declared a complete abandonment of the imperial system of penitentiary institutions in the form of imprisonment and the creation of a completely new the Soviet system which with time was called correctional labor. **The purpose** of the article is to clarify the place of bodies and institutions of execution of imprisonment in the correctional labor system of Ukraine in the period 1917-2004. The article uses **methods:** dialectical method of research of legal phenomena, by means of which the peculiarities of execution of punishment in the form of imprisonment are established; historical and legal – to identify trends and patterns of development of bodies and institutions of execution of punishment in the form of imprisonment; formal-logical method – in the study of normative – legal acts in the field of execution of imprisonment.

Results. The formation and development of bodies and institutions of execution of imprisonment in the first years of Soviet power, in the periods of 30-50 years, 60-90 years of the XX century and in the years of independence are considered.

Conclusions. It is noted that from the middle of the twentieth century the system of institutions of execution in the form of imprisonment in Ukraine was finally formed as a prison-colonial and existed unchanged until 2003 under the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. For the most part imprisonment on the territory of Ukraine took place in penal colonies of various types of regimes and in colonies – settlements. In 2003, the Criminal executive code of Ukraine consolidated only the colonial system of imprisonment, abandoning such a type of institution as prison. Correctional colonies were divided into three types according to a new criterion for their functioning – the level of security. In order to implement a single state policy in the field of execution of criminal punishments, a new body with a special status was created – the State Department of Ukraine for Execution of Sentences.

Key words: *punishment in the form of imprisonment; institutions of execution punishment; correctional labor colonies; colonies-settlements; prison*

Постановка проблеми

У період Лютневої революції 1917 р. була завдана істотна шкода системі виконання покарання у виді позбавлення волі Російської імперії – було розгромлено Головне тюремне управління разом з архівом, майже повністю було знищено його діловодство, матеріальні збитки були завдані багатьом тюрмам європейської частини імперії. Тимчасовий уряд Російської імперії відреагував на це амністією для засуджених до позбавлення волі, а також заходами з упорядкування системи кримінальних покарань. Зокрема, були скасовані заслання на поселення як вид кримінального покарання та заслання на поселення після відбуття каторжних робіт і за бродяжництво з правом вибору засудженими місця проживання, за виключенням окремих місцевостей, які були включені в перелік територій з обмеженим для них доступом [1, с.52–53].

Головне тюремне управління було перетворено у Головне управління місцями ув'язнення, на яке було покладено завдання з підготовки і здійснення реформи виконання покарання у виді позбавлення волі. Головне управління місцями ув'язнення отримало й нову структуру – канцелярію та чотири відділи, у склад яких входило три інспекції і тринадцять діловодств [2, с.317]. Існуючі тюремні інспекції для підвищення ефективності управління та централізованого фінансування були перерозподілені на три групи: до першої групи було віднесено дві, виключно великі – Петроградська і Московська тюремні ін-

спекції, у веденні яких знаходилася значна кількість установ виконання покарань місткістю до 6 тисяч засуджених; до другої групи віднесли 9 тюремних інспекцій (Іркутська, Харківська, Пермська, Орловська, Київська, Саратовська, Томська, Ярославська, Тобольська); до третьої групи – 29 інспекцій, у віданні яких були установи наповнюваністю на 1500–2000 засуджених, а також 14 інспекцій меншої чисельності засуджених [3, с.442].

У цілому, Тимчасовий уряд зберіг тюремну систему виконання покарання у виді позбавлення волі через, як зауважує С. Уїткрофт (Wheatcroft, 2002), відносно слабкий розвиток громадянського суспільства [4, с.28], але все ж таки приступив до розробки нової доктрини у сфері реалізації каральної політики імперії. Зміни у соціально-політичному стані в імперії, руйнування бюрократичних управлінських засад тюремного відомства, серйозні кадрові перестановки надавали й широкі можливості для розробки абсолютно нової за змістом концепції виконання кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, в основі якої, як зазначає М.Г. Детков, були закладені принципи гуманізму та демократичних засад [5, с.100]. А Е. Сайта (Saita, 2018) з цього приводу додає, що будь-яка трансформація пенітенціарних установ може відбутися тільки в результаті динамізму і навичок еволюції та оцінки доцільності покарання [6, с.355].

Проте, Жовтнева революція 1917 р. майже нанівець звела ці можливості, коли представни-

ки новоствореної радянської влади заявили про повну відмову від імперської системи органів і установ виконання покарань і створення абсолютно нової, радянської системи, в якій, як вказує А. Ретіш (Retish, 2017), тюрми повинні були перетворитись у реабілітаційні центри з переробки і підготовки людей до життя у соціалістичному суспільстві [7, с.140].

Питання розвитку тюремної системи Російської імперії у дореволюційний період ХХ століття та її трансформації у виправно-трудова систему СРСР розглядалися у працях таких російських вчених як А.П. Печніков [8], М.Г. Дєтков [5], І.В. Упоров [2], становлення тюремних установ в Україні на початку ХХ століття аналізував І.В. Іваньков [9], установ виконання покарань у виді позбавлення волі у радянський період розвитку України – В.В. Россіхін [10], діяльність окремих установ виконання покарання у виді позбавлення волі досліджували С.Я. Фаренюк [11], Є.В. Бодюл [12] та ін. Метою статті є з'ясування місця органів та установ виконання покарання у виді позбавлення волі у виправно-трудова системі України у період 1917–2004 рр. Її новизна полягає в авторському підході до розуміння виправно-трудова системи України як тюремно-колонійну з поступовим перетворенням у колонійну. Завданнями статті є стисла характеристика створення і розвитку органів і установ виконання покарань у виді позбавлення волі у перші роки радянської влади, у періоди 30–50 рр, 60–90-х рр. ХХ століття та у роки незалежності України до прийняття КВК України.

Органи та установи виконання покарання у виді позбавлення волі у перші роки радянської влади

Керівництво місцями позбавлення волі на теренах колишньої Російської імперії у перші роки радянської влади було покладено на НКЮ РРФСР, яким у своєму циркулярі від 24.05.1918 р. № 3777 були встановлені і основні напрямки реформування колишньої тюремної системи. У ньому було зазначено, що попередня тюремна система скасовується, всі її функції переходять до особливих органів місцевих комісаріатів юстиції, а Головне управління місцями ув'язнення перейменовувалося у Каральний відділ НКЮ РРФСР [13, с.312].

Нову систему установ виконання покарань у виді позбавлення волі було встановлено у Тимчасовій інструкції НКЮ РРФСР від 23.07.1918 р. "Про позбавлення волі як заходу покарання і про порядок відбування такого". У п.3 Інструкції

вказувалось, що місця позбавлення волі поділяються на чоловічі й жіночі, а за призначенням на: (1) загальні місця ув'язнення (тюрми); (2) реформаторії і хліборобські колонії як виховно-каральні установи, особливо для осіб молодого віку, засуджених до позбавлення волі; (3) іспитові заклади для осіб, щодо яких існують підстави для послаблення режиму або для дострокового звільнення; (4) карально-лікувальні заклади для тримання арештантів з помітно вираженими психічними дефектами; (5) тюремні лікарні. У примітці до п. 3 зазначалось, що понад цих місць позбавлення волі створюються ще й арештні приміщення для короточасного утримання затриманих міліцією і для арештантів, які підлягають пересилці [14]. Інструкція також встановлювала, що статuti про тримання під вартою та про засланих (т.ХІV Зводу законів Російської імперії), які понад вісімдесят років регулювали питання тюремного ув'язнення у Російській імперії, вважались такими, що втрачили чинність.

За Тимчасовою інструкцією всі працездатні засуджені повинні були залучатися до фізичної праці з урахуванням стану здоров'я і рекомендацій медперсоналу установ, за що вони отримували винагороду за ставками професійних союзів конкретної місцевості [13, с.314]. Праця спочатку стала джерелом заробітку засуджених і засобом для компенсації витрат на утримання засуджених у місцях позбавлення волі, але, у подальшому, на довгі роки перетворилась на "потужний" засіб виправлення і перевиховання засуджених у радянській виправно-трудова політиці.

У вересні 1918 р. також була прийнята і постановова РНК РРФСР "Про красний терор" [15], якою було передбачено створення ще й концентраційних таборів для ізоляції "класових ворогів" радянської влади, які потім були перетворені у будинки громадських примусових робіт.

На території ж України у період 1917–1920 рр. в залежності від того, яка влада була у тому чи іншому регіоні, діяло різне і різноманітне законодавство з питань виконання покарань: царське, Тимчасового уряду, УНР, Української держави гетьмана Скоропадського, Директорії, ЗУНР, радянське російське або радянське українське. Уряди гетьмана Скоропадського, УНР, ЗУНР та Директорії до вирішення нагальних питань системи виконання покарань так і не приступили [16], тому у 1918–1919 рр. по мірі становлення радянської влади на території України почала діяти Тимчасова інструкція НКЮ РРФСР

до створення у складі Всеукраїнського військово-революційного комітету спочатку Комісії юстиції, а потім – Народного комісаріату юстиції. В останньому був створений і Центральний каральний відділ, який на кінець 1920 р. видав понад 80 документів з питань виконання покарань, у тому числі й українську Тимчасову інструкцію про позбавлення волі, як міри покарання та порядок його відбування, яка була підготовлена з урахуванням відповідної інструкції НКЮ РРФСР. Основні положення як однієї, так і другої інструкції по своїй суті були подібні, система місць позбавлення волі в Україні створювалася ідентичною до РРФСР, так як в основу цих документів було покладено єдині принципи радянської політики [17, с.21].

Вже на початку 1921 р. на території України були створені тюрми, будинки громадських примусових робіт, реформаторії для неповнолітніх правопорушників, трудові землеробські (сільськогосподарські) колонії, табори примусових робіт. Станом на 01.01.1921 р. тільки тюрем нараховувалось 93: у Полтавській губернії – 12, у Київській, Подільській та Чернігівській – по 11, у Харківській – 9, у Донецькій – 8, у Катеринославській і Волинській – по 7, у Одеській – 6, у Кременчуцькій – 5, у Миколаївській та Олександрійській – по 3 [18, с.81], станом на 1 жовтня 1924 р. в Україні вже діяло 18 хліборобських колоній [19, с.23].

У 2020 р. циркуляром НКЮ РРФСР були введені в дію Правила внутрішнього розпорядку в місцях позбавлення волі [20, с.24–32]. Необхідність їх прийняття була викликана встановленням нових засад утримання засуджених і створенням однакового режиму в місцях позбавлення волі. Започаткувавши розподіл засуджених на категорії і розряди та визначивши для них різні умови утримання, які змінювалися в залежності від ступеня виправлення, Правила тим самим закріпили нову систему відбування покарання в місцях позбавлення волі, яка, у подальшому, в науці виправно-трудового права отримала назву "прогресивної" [21, с.45].

Велика кількість підзаконних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань, формування політики у цій сфері як виправно-трудової, а не пенітенціарної, привела також до необхідності їх систематизації, на що було звернуто увагу на Всеросійському з'їзді працівників виправно-трудових установ у жовтні 1923 р. Результатом цього заходу стало прийняття в 1924 р. Виправно-трудового кодексу РСФРР, а 27.10.1925 р. – Виправно-трудового кодексу УСРР.

І ВТК РСФРР, і ВТК УСРР знову змінили систему установ виконання покарань. Так, відповідно до ст.25 ВТК УСРР систему установ виконання покарань склали: (а) будинки попереднього ув'язнення, (б) будинки примусових робіт, (в) перехідні трудові будинки, (г) трудові колонії (сільськогосподарські, ремісничі й фабрично-заводські), (д) установи для хворих засуджених (лікарні, колонії для туберкульозних), (е) трудові будинки (реформаторії) для неповнолітніх правопорушників; (є) ізолятори спеціального призначення [22, с.11].

Проте, подальші зміни у суспільно-політичному житті СРСР (загострення внутрішніх і міжнародних відносин, культ особи Сталіна, екстенсивний характер економіки, що вимагав залучення великої кількості дешевої робочої сили, і, нарешті, друга світова війна) звели нанівець новітні на той час положення ВТК УСРР 1925 р. [23, с.35].

Органи і установи виконання покарання у виді позбавлення волі у 30-50 рр. ХХ століття

Дія ВТК УСРР 1925 р. фактично припинилась у 30-х рр. ХХ століття у зв'язку з прийняттям постанови ЦВК СРСР і РНК СРСР від 06.11.1929 р. "Про зміни статей 13, 18, 22 і 38 Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік", якою законодавчо було закріплено існування нового виду установ для відбування покарання у виді позбавлення волі – виправно-трудових таборів [24], які почали створюватися не для виправлення засуджених в умовах суспільно корисної праці, а для становлення й розбудови радянської економіки й народного господарства за рахунок дешевої праці засуджених. З моменту прийняття постанови регулювання порядку відбування покарання у виправно-трудових таборах було віднесено до відання центральних державних органів, а у виправно-трудових колоніях – до відання республіканських органів [21, с.46–47].

Однак, вже у 1934 р., згідно з постановою ЦВК СРСР від 10.07.1934 р. "Про утворення загальносоюзного Народного комісаріату внутрішніх справ", був створений НКВС СРСР [25], а в його складі – Головне управління виправно-трудових таборів та трудових поселень, яке у жовтні того ж року було перейменовано у Головне управління виправно-трудових таборів, трудових поселень та місць ув'язнення. У подальшому це управління ще двічі перейменовувалось і у лютому 1941 р. отримало остаточну назву Головне управління виправно-трудових

таборів і колоній НКВС СРСР (ГУЛАГ). До кінця 1934 р. усі виправно-трудова установи, що перебували у віданні НКЮ союзних республік, також були передані НКВС СРСР, а відтак вся система виправно-трудова установ СРСР перейшла у відання ГУЛАГ [2, с.411–412].

За роки існування цього Головного управління, його відомча приналежність теж неодноразово змінювалася. У різні роки ГУЛАГ перебував у віданні ОДПУ СРСР, НКВС СРСР, МВС СРСР, МЮ СРСР. Після смерті Й. Сталіна у 1953 р. ГУЛАГ було передано у відання Міністерства юстиції СРСР, а вже у 1954 р. – у відання МВС СРСР. У жовтні 1956 р. ГУЛАГ було перетворено у Головне управління виправно-трудова колоній МВС СРСР, у 1959 р. – у Головне управління місць ув'язнення МВС СРСР.

У 1938 р., з огляду на надмірне застосування тюремного ув'язнення, виникла потреба у відокремленні керівництва діяльністю тюрем від керівництва іншими установами виконання покарань [10, с.24]. Вони були передані у новостворене Головне тюремне управління НКВС СРСР [26], яке почало керувати усіма тюрмами СРСР.

Порядок та умови відбування покарання у виправно-трудова таборих, виправно-трудова колоніях та тюрмах у 30–50 рр. ХХ століття фактично регулювалися не республіканським законодавством, а відомчими нормативними актами НКВС СРСР, як правило, з грифом "таємно". У 1939–1940 рр. НКВС СРСР були прийняті тимчасові інструкції про режим у виправно-трудова таборих, виправно-трудова колоніях і штрафних ізоляторах та положення про тюрми, у зв'язку з чим правове регулювання функціонування місць ув'язнення НКВС СРСР остаточно набуло вузьковідомчого характеру [21, с.48].

У різні роки тільки у тюрмах НКВС СРСР утримувалось від 150 до 470 тис. засуджених, а станом на 01.09.1953 р. у підпорядкуванні вже Тюремного управління МВС СРСР знаходилось 587 тюрем із лімітом наповнення у 249 тис. місць: дві центральні тюрми (Бутирська та Лефортовська), три особливих (Володимирська, Олександрівська і Верхньоуральська), дві спецтюрми, три тюремні психічні лікарні (Казанська, Чистопольська і Ленінградська), 437 загальних і 140 внутрішніх тюрем [27]. Таким чином, незважаючи на заяву радянської влади про відмову від царської тюремної системи, у 50-х роках ХХ століття система виконання покарання у виді позбавлення волі у СРСР все одно була сформована як колонійна, так і тюремна.

Можемо говорити, що у 30-50-х рр. ХХ століття система виконання покарання у виді позбавлення волі взагалі розвивалася поза законодавчими межами, виправно-трудова система на тривалий час виявилась практично закритою для всього суспільства, навіть прокурорський нагляд в ній не здійснювався [28, с.65–66]. За умов переповнення місць позбавлення волі, а також з урахуванням тяжкого передвоєнного, воєнного та післявоєнного стану, держава неспроможна була витратити на розвиток виправно-трудова системи достатньо коштів [16, с.49]. Керівництво СРСР й не прагнуло цього, адже у своїй більшості покарання у виді позбавлення волі відбували "контреволюційні та класові елементи", "вороги народу" та інші категорії політичних засуджених [29, с.169–189]. Віддана до компетенції НКВС СРСР, виправно-трудова система, в першу чергу, працювала на економіку країни, а всі зусилля державних органів, що виконували покарання, зводились до максимального можливого використання засуджених як дешевої робочої сили. За окремими даними, всього через систему таборів, тюрем та колоній ОДПУ СРСР та НКВС СРСР у 1921–1953 рр. пройшло 7,6 млн. людей [30].

Органи і установи виконання покарання у виді позбавлення волі у 60–90 рр. ХХ століття

Певні зрушення на законодавчому рівні відбулись тільки у кінці 50-х років ХХ століття. 15.12.1958 р. постановою РМ СРСР № 1334 було затверджене Положення про виправно-трудова колонії і тюрми МВС СРСР [31], яке вже не передбачало такого виду установ як виправно-трудова табори, а 25.12.1958 р. були прийняті Основи кримінального законодавства СРСР і союзних республік, у ст.23 яких було встановлено, що відбування покарання засудженими до позбавлення волі здійснюється лише у виправно-трудова колоніях і тюрмах; а неповнолітніми – у виховно-трудова колоніях для неповнолітніх [32]. У 1960 р. місця позбавлення волі знову повернулися до відання республіканських органів, у зв'язку з ліквідацією МВС СРСР [33] і передачею його повноважень міністерствам внутрішніх справ союзних республік.

За Основами кримінального законодавства СРСР і союзних республік головним видом виправно-трудова установ для дорослих засуджених чоловіків були визначені виправно-трудова колонії з чотирма видами режимів: загальним, посиленним, суворим і особливим, для жінок – з двома видами режимів: загальним і

суворим. Для неповнолітніх передбачались виховно-трудова колонія загального і посиленого режимів. У тюрмах встановлювалося два види режиму: загальний і суворий. Основи встановили, що виправно-трудова колонія є основним видом виправно-трудова установ для тримання засуджених до позбавлення волі, які досягли повноліття (ст.11). Вищезазначені положення знайшли своє закріплення у новому КК УРСР 1960 р. [34], а потім і в Основах виправно-трудова законодавства СРСР і союзних республік 1968 р. [35, 36].

Основи виправно-трудова законодавства СРСР і союзних республік, як загальносоюзний закон про виконання кримінальних покарань, відбили у своєму змісті не тільки досягнення науки виправно-трудова права того часу, а й результати передової практики у цій сфері державного управління. Вони встановили загальні принципи положення, які склали юридичне підґрунтя для подальшої розробки і прийняття загальносоюзних і республіканських нормативних актів з питань порядку і умов виконання кримінальних покарань, а також визначили межі компетенції союзних і республіканських правозастосовчих органів. З прийняттям Основ у 1970–1971 рр. були прийняті нові виправно-трудова кодекси усіх союзних республік, у тому числі і ВТК УРСР [37, 38], внаслідок чого змінилось співвідношення між законами та підзаконними нормативно-правовими актами у виправно-трудова праві. Закон нарешті зайняв провідну роль при виконанні кримінальних покарань [39, с.19].

Основи виправно-трудова законодавства СРСР і союзних республік закріпили і новий вид установ виконання покарань у виді позбавлення волі – виправно-трудова колонія-поселення (ст.20). Перша колонія-поселення "Авангард" у порядку експерименту з'явилась у 1962 р. у Кочетавській області Казахської РСР, яка показала доволі високу ефективність виконання покарання у виді позбавлення волі, і її досвід був розповсюджений на території РРФСР на підставі Указу Президії ВР РРФСР від 26.06.1963 р. "Про організацію виправно-трудова колоній-поселень і про порядок переводу до них засуджених до позбавлення волі, які твердо стали на шлях виправлення" [39, с.17–18]. У 1963 р. було відкрито шість таких колоній з лімітом наповнення 400–500 осіб для утримання засуджених чоловіків. У такі колонії-поселення направлялися засуджені, які позитивно зарекомендували себе у виправно-трудова колоніях зага-

льного, посиленого та суворого режимів після відбуття певної частини строку покарання у виді позбавлення волі. Ці колонії відрізнялись від інших видів виправно-трудова колоній тим, що в них засуджені утримувались разом, незалежно від тяжкості вчиненого злочину, строку покарання і попередніх судимостей. Передбачалось, що всі вони твердо стали на шлях виправлення і не можуть вже негативно впливати один на одного [40, с.19–20].

Незважаючи на те, що колоніям-поселенням були притаманні певні ознаки, характерні для виправно-трудова колоній загального режиму, їм були притаманні й особливі риси, а саме: 1) відсутність будь-якої воєнізованої охорони засуджених; 2) вільне пересування в час відпущення до відбою в межах всієї території, що відноситься до колонії-поселення; 3) спільне утримання різних категорій засуджених до позбавлення волі незалежно від тяжкості учинених ними злочинів і ступеня суспільної небезпеки; 4) суттєва зміна правового статусу засуджених, оскільки умови відбування покарання були максимально наближені до умов життя і роботи вільних людей [21, с.52].

У подальшому з'явилась необхідність відокремлення засуджених, які учинили злочини з необережності, від інших категорій засуджених, з метою їх виправлення і перевиховання в умовах напівсвободи, як осіб, що не представляють підвищеної суспільної небезпеки, а також недопущення негативного впливу на них рецидивістів та інших засуджених в високому ступенем соціальної занедбаності [41, с.228]. Згідно з Указом Президії ВР СРСР від 06.05.1971 р. "Про виправно-трудова колонії-поселення для засуджених за злочини з необережності" у порядку експерименту було створено три такі колонії, які теж показали свою ефективність, і, відповідно до Указу Президії ВР СРСР від 08.02.1977 р. "Про внесення змін і доповнень в Основи виправно-трудова законодавства Союзу ССР та союзних республік", був запроваджений другий вид колоній-поселень – колонії-поселення для осіб, які вчинили злочини з необережності, в які направлялися вперше засуджені до позбавлення волі на строк не більше п'яти років [40, с.22]. У подальшому у цей вид колоній-поселень стали направляти усіх осіб, які учинили злочини з необережності.

У 1985 р. з'явився третій вид колоній-поселень – виправно-трудова колонії-поселення для осіб, які вчинили умисні злочини. Згідно з Указом Президії ВР СРСР від 02.04.1985 р. "Про

внесення змін і доповнень в Основи кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік та Основи виправно-трудоного законодавства Союзу РСР і союзних республік" в такі колонії-поселення стали направляти осіб, вперше засуджених до позбавлення волі на строк не більше п'яти років за нетяжкі умисні злочини, перелік яких встановлювався законодавством союзних республік (абз.3 ч.4 ст.25 КК УРСР). Створення цього виду колоній-поселень було обумовлено низьким рівнем рецидиву зі сторони засуджених, які відбували покарання у виді позбавлення волі у інших видах колоній-поселень, відсутністю негативного впливу на них зі сторони інших засуджених [41, с.229], відсутністю кримінальної субкультури та кримінальної стратифікації засуджених у колоніях-поселеннях, низьким рівнем вчинення злочинів у самих колоніях-поселеннях через практично повну трудову зайнятість, можна сказати, "на свіжому повітрі", так як переважна частина колоній-поселень в Україні були сільськогосподарськими. Порядок же і умови виконання покарання у виді позбавлення волі у всіх колоніях-поселення були однаковими.

В цілому і організація діяльності колоній-поселень принципово відрізнялась від інших установ виконання покарань. Звичайно колонія-поселення являла собою мікроселище, територія якої навіть не охоронялася, якщо вона знаходилась на відстані від населених пунктів. Якщо колонія-поселення була розташована на території населеного пункту, то її огорожували тільки парканом з контрольно-пропускним пунктом. У колоніях-поселеннях не облаштовувались приміщення камерного типу, для стягнень у наявності був тільки штрафний ізолятор.

Відповідно до ст.33 ВТК УРСР у виправно-трудогих колоніях-поселеннях усіх видів засуджені тримались тільки під наглядом, лише на території житлової зони – під охороною; у вільний від роботи час від підйому до відбою користувалися правом вільного пересування в межах колонії; з дозволу адміністрації могли пересуватися без нагляду поза територією колонії, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно було за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням; мали право носити цивільний одяг, мати при собі гроші та цінні речі, користуватися грішми без обмеження; мали право відправляти листи, отримувати бандеролі, посилки, передачі, одержувати короткострокові побачення без обмеження, а тривалі побачення – до трьох днів один раз на місяць; після

відбуття шести місяців покарання у колонії-поселенні у разі відсутності Правил внутрішнього розпорядку, наявності житлових умов з дозволу адміністрації могли проживати в межах населеного пункту, де розташована колонія, з своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства будинки і заводити особисте господарство на території колонії. При умові сумлінної роботи і зразкової поведінки засудженим, які відбули покарання в колоніях-поселеннях усіх видів, суд за спільним клопотанням органу, який відав виконанням покарання, і спостережної комісії при виконавчому комітеті місцевої ради народних депутатів міг включити час їх роботи в колоніях-поселеннях до загального трудового стажу. При цьому в одній колонії-поселенні могли триматися засуджені чоловіки і жінки незалежно від того, в колоніях якого виду режиму їх тримали.

Колонія-поселення стала досить своєрідною установою виконання покарань. Ще свого часу С.Я. Фаренюк відзначав, що діяльність колоній-поселень свідчить про більш глибокий та послідовний процес реалізації принципу радянської виправно-трудоого політики – диференціації та індивідуалізації виправно-трудоого впливу на засудженого з урахуванням його особистості [11, с.2]. В свою чергу, А.Г. Чатаджян говорив про те, що соціальне призначення колоній-поселень полягає в тому, щоб стимулювати правомірну поведінку засуджених, що трималися у колоніях більш суворого режиму, щоб нейтралізувати негативні наслідки довгої ізоляції засудженого від суспільства, закріпити раніше досягнуті результати виправлення, підготувати до життя на волі та досягти цілей покарання, уникаючи асоціалізації засуджених, яка має негативний вплив на засудженого [42, с.8]. У порівнянні з іншими видами виправно-трудоого колоній, у колоніях-поселеннях були встановлені найбільш сприятливі умови відбування покарання у виді позбавлення волі для засуджених, в них намагались максимально приблизити порядок і умови відбування покарання до життя і праці звичайних громадян на волі.

Органи і установи виконання покарання у виді позбавлення волі у період незалежності України

Суттєві соціально-політичні, економічні та правові зміни у суспільстві, перенаправлення політики у державі з виправно-трудоого на кримінально-виконавчу, що мало місце на початку 90-х рр. XX століття, поставили питання і про

чергову реформу законодавства у сфері виконання кримінальних покарань, яка закінчилась прийняттям у 2003 р. КВК України [43], і який був введений в дію з 01.01.2004 р. На момент прийняття КВК України мав як численну низку новел [44, с.60–66; 45, с.80–84], так і численну низку недоліків і протиріч [44, с.66–93], так як його проєкт розроблявся переважно науковцями МВС України, які готували Кодекс так би мовити "для себе" і для "системи", а не для засуджених. На жаль, він став не новітнім нормативно-правовим актом у сфері виконання кримінальних покарань, а поєднанням не кращих норм радянського зразка ВТК України, Модельного кримінально-виконавчого кодексу СНД [46], запозичень з КВК Російської Федерації [47] та шведської моделі виконання кримінальних покарань [48]. У зв'язку з цим, в КВК України зміни і доповнення з різни питань вносились вже понад 30 разів. Тільки у сфері приведення правового статусу засуджених до міжнародних і європейських стандартів поводження із засудженими, у тому числі і правового статусу засуджених до позбавленні волі, яким Кодекс, незважаючи на прийняття його уже у XXI столітті, відповідав лише частково, зміни були внесені чотирма основоположними законами: Законом України від 21.01.2010 р. "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб в установах виконання покарань" [49], Законом України від 05.09.2013 р. "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо порядку та умов відбування покарання" [50], Законом України від 08.04.2014 р. "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів" [51] та Законом України від 07.09.2016 р. "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених" [52]. Проте і на сьогодні КВК України містить низку положень, які не відповідають навіть Конституції України, не говорячи вже про міжнародні та європейські стандарти. Але, все ж таки він став правовим фундаментом для прийняття низки інших законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на подальше вдосконалення практики виконання кримінальних покарань, а на вітчизняних теренах з його прийняттям завершився етап переходу від виправно-трудова права до кримінально-виконавчого права [21, с.54].

Серед новел КВК України слід звернути ува-

гу на те, що: 1) КВК України закріпив порядок виконання усіх, без виключення, кримінальних покарань, і 2) встановив нову систему органів і установ виконання покарань.

У початковій редакції ч.1 ст.11 КВК України було встановлено, що органами виконання покарань є Державний департамент України з питань виконання покарань, його територіальні органи управління та кримінально-виконавчі інспекції. З цього приводу зазначимо, що після передачі виправно-трудова установ у відання союзних республік, виправно-трудова система тривалий час знаходилась у підпорядкуванні Головного управління виправно-трудова установ МВС УРСР, яке у 1989 р. було реорганізоване у Головне управління виконання покарань МВС України [16]. У подальшому, для вдосконалення управління системою виконання покарань, створення передумов для її реформування та наступного виведення із складу МВС України, Указом Президента України від 22.04.1998 р. № 344/98 [53] на базі Головного управління виконання покарань МВС України був утворений Державний департамент України з питань виконання покарань як центральний орган виконавчої влади з тимчасовим підпорядкуванням МВС України. Наступним Указом Президента України від 31.07.1998 р. № 827/98 [54] було затверджене Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань, Указом Президента України від 12.03.1999 р. № 248/99 [55] Державний департамент України з питань виконання покарань був виведений із підпорядкування МВС України, Указом Президента України від 12.06.2000 р. № 786/2000 [56] був остаточно затверджений статус Державного департаменту України з питань виконання покарань як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який безпосередньо реалізовує єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань.

У ст.11 КВК України було також встановлено, що установами покарання є арештні доми, кримінально-виконавчі установи і спеціальні виховні установи (виховні колонії). Кримінально-виконавчі установи були поділені на кримінально-виконавчі установи відкритого типу (виправні центри) і кримінально-виконавчі установи закритого типу (виправні колонії). Виправні колонії, у свою чергу, були поділені на колонії мінімального, середнього і максимального рівнів безпеки, а виправні колонії мінімального рівня безпеки – на колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання і колонії мі-

німального рівня безпеки із загальними умовами тримання. Тобто, такий критерій поділу виправних колоній на види як режим був змінений на новий критерій їх функціонування – рівень безпеки.

У ст.18 КВК України було встановлено, що покарання у виді позбавлення волі на певний строк і довічне позбавлення волі виконують тільки виправні колонії.

Висновки

1. Органи і установи виконання покарання у виді позбавлення волі у радянський період розвитку нашої держави створювались і діяли як за українським законодавством, так і за законодавством СРСР, а установи виконання покарання у виді позбавлення волі УРСР тривалий час знаходились у підпорядкуванні різних за своїм статусом загальносоюзних органів. Тільки з 60-х років ХХ століття установами виконання покарання у виді позбавлення волі почало керувати МВС УРСР, у подальшому – МВС України.

2. З середини ХХ століття система установ виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні остаточно сформувалась як тюремно-колонійна і проіснувала у незмінному вигляді до

2003 р. У переважній частині виконання покарання у виді позбавлення волі на території України відбувалось у виправних колоніях різного виду режимів та у колоніях-поселеннях.

3. КВК України 2003 р. закріпив тільки колонійну систему виконання покарання у виді позбавлення волі, відмовившись від такого виду установи як тюрма. Виправні колонії були поділені на три види за новим критерієм – рівнем безпеки.

4. Система виконання покарань, відповідно до вимог Ради Європи, була повністю виведена із підпорядкування МВС України. Для реалізації єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань був створений новий орган зі спеціальним статусом – Державний департамент України з питань виконання покарань.

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфліктів інтересів.

Вираз вдячності

Дослідження проведено за власною ініціативою авторів та не отримало будь-якого фінансування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Детков М. Г. и др. Уголовно-исполнительная система. 130 лет. М.: Юриспруденция, 2009. 301 с.
2. Упоров И. В. Пенитенциарная политика России в XVIII–XX вв.: историко-правовой анализ тенденций развития. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2004. 610 с.
3. Кирило О. М. Розвиток виправно-трудоної системи в Україні у 20-ті роки ХХ століття. *Форум права*. 2012. № 1. С. 442–445. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_66.pdf
4. Wheatcroft S. Challenging Traditional Views of Russian History. London: Palgrave Macmillan, 2002. 242 p. <https://doi.org/10.1057/9780230506114>
5. Детков М. Г. Тюрмы, лагеря и колонии России. М.: Вердикт-ИМ, 1999. 448 с.
6. Saita E. Penitentiary institutions: Transforming processes and well-being. *World Futures*. 2018. Vol. 74, issue 6. P. 355–359. <http://doi.org/10.1080/02604027.2018.1445692>
7. Retish A. Breaking free from the prison walls: penal reforms and prison life in revolutionary Russia. *Historical Research*. 2017. Vol. 90, issue 247. P. 134–150. <http://doi.org/10.1111/1468-2281.12171>
8. Печников А. П. Тюремные учреждения российского государства (1649–октябрь 1917 гг.): историческая хроника. М.: Изд-во "Щит-М", 2004. 325 с.
9. Іваньков І. В. Тюремні установи в Україні в системі карально-охоронного механізму держави (кінець ХІХ – середина ХХ ст.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2005. 22 с.
10. Россіхін В. В. Роль та місце пенітенціарних установ в радянській моделі державності України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 40 с.
11. Фаренюк С. Я. Исправительно-трудовая колония-поселение для лиц, совершивших умышленные преступления (организационно-правовые вопросы): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев, 1989. 23 с.
12. Бодюл Є. М. Правові та організаційні засади виконання покарання в кримінально-виконавчих установах відкритого типу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.
13. Беляева Л. И. О лишении свободы, как о мере наказания, и о порядке отбывания такового (Временная инструкция): взгляд сквозь столетие. *Человек: преступление и наказание*. 2019. Т. 27(1–4). № 3. С. 310–323.
14. О лишении свободы, как о мере наказания, и о порядке отбывания такового (Временная инструкция): постановление НКЮ РСФСР от 23.07.1918 г. <http://istmat.info/node/30698> (дата звернення:

- 15.04.2021).
15. О красном терроре: Постановление СНК РСФСР от 05.09.1918 г. <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=2935#020124153496796304> (дата звернення: 15.04.2021).
 16. Історія становлення і розвитку органів та установ виконання покарань: організаційно-правові аспекти. <https://kvs.gov.ua/about-service/history> (дата звернення: 15.04.2021).
 17. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: монографія / за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Кроссрод, 2011. 323 с.
 18. Ягунов Д. В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 446 с.
 19. Степанюк А. Х. Колонія чи в'язниця? Погляд на установи виконання покарань з позицій історичного ревізіонізму. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1(11). С. 20–37.
 20. Лосев М. П., Рагулин Г. И. Сборник нормативных актов по советскому исправительно-трудовому праву (1917–1959 гг.): история законодательства. М.: Госюриздат, 1959. 360 с.
 21. Остапко К. С. Правова регламентація виконання покарання у виді позбавлення волі у виправних колоніях мінімального рівня безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2018. 195 с.
 22. Исправительно-трудовой кодекс УССР. Харьков, 1925. 52 с.
 23. Андрущак О. М. Виправно-трудове право України радянської доби: суспільна потреба чи державно-владний інтерес? *Форум права*. 2011. № 1. С. 32–36. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_7.pdf
 24. Об изменении ст.ст. 13, 18, 22 и 38 Основных начал уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик: постановление ЦИК и СНК СССР от 06.11.1929 г. <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=29078#022204206174021146> (дата звернення: 15.04.2021).
 25. Об образовании общесоюзного народного комиссариата внутренних дел: постановление ЦИК СССР от 10.07.1934 г. <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=44959#01766855363778821> (дата звернення: 15.04.2021).
 26. Приказ народного комиссара внутренних дел Союза ССР № 001289 с объявлением Положения о Главном тюремном управлении НКВД СССР. http://www.hrono.info/dokum/193_dok/19391027turmy.php (дата звернення: 15.04.2021).
 27. Кокурин А. И. Тюремная система. 1934–1960 гг. <http://old.memo.ru/history/nkvd/gulag/prisons/pch2.htm> (дата звернення: 15.04.2021).
 28. Воронин О. В. Становление пенитенциарного надзора в России: исторические аспекты: монография. Томск: Изд-во НТЛ, 2010. 144 с.
 29. Лунеев В. В. Преступность XX века. Мировой криминологический анализ. М.: Изд-во НОРМА, 1999. 516 с.
 30. ГУЛАГ. <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ> (дата звернення: 15.04.2021).
 31. Приказ МВД СССР № 990 с объявлением "Положения об ИТК и тюрьмах МВД СССР". <https://www.alexandryakovlev.org/fond/issues-doc/1009165> (дата звернення: 15.04.2021).
 32. Об утверждении Основ уголовного законодательства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 25.12.1958 г. https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ob_utvergdenii_osnov_ugolovnogo_zakonodatelstva_1958_goda.pdf (дата звернення: 15.04.2021).
 33. Указ Президиума Верховного Совета СССР об упразднении Министерства внутренних дел СССР. <https://document.wikireading.ru/17132> (дата звернення: 15.04.2021).
 34. Кримінальний кодекс Української РСР: затв. Законом УРСР від 28.12.1960 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 2. Ст. 14.
 35. Об утверждении Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик: Закон СССР от 11.07.1969 г. № 4074–VII. <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15147.htm> (дата звернення: 15.04.2021).
 36. О порядке введения в действие Основ исправительно-трудового законодательства Союза ССР и союзных республик: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 06.10.1969 г. № 4374–VII. <https://www.alppp.ru/law/ugolovnoe-pravo--ispolnenie-nakazaniy/15/ukaz-prezidiuma-vs-sssr-ot-06-10-1969--4374-.html> (дата звернення: 15.04.2021).
 37. Виправно-трудовий кодекс Української РСР: затв. Законом УРСР від 23.12.1970 р. № 3325–VII. *Ві-*

- домості Верховної Ради Української РСР. 1971. № 1. Ст. 6.
38. Про порядок введення в дію Виправно-трудоного кодексу Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19.05.1971 р. № 3636–VII. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1971. № 21. Ст. 154.
 39. Кузьмин С. И., Селезнева И. В. Опыт реформирования системы исправительно-трудоных учреждений в Советском государстве (середина 50-х – конец 60-х гг.). *Вестник Московского государственного областного университета. Серия "Юриспруденция"*. 2014. № 3. С. 13–19.
 40. Пертли Л. Ф. Историко-правовые основы деятельности колоний-поселений. *Ведомости уголовно-исполнительной системы*. 2012. № 8. С. 17–23.
 41. Попов В. А., Лубков Е. А. Историко-правовые и организационные основы профилактики преступлений в колониях-поселениях. *Вестник Псковского государственного педагогического университета. Серия: Социально-гуманитарные и психолого-педагогические науки*. 2011. Вып. 13. С. 225–233.
 42. Чатаджян А. Г. Колония-поселение как вид исправительного учреждения (уголовно-правовой и уголовно-исполнительный аспекты): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2006. 29 с.
 43. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129–IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1767.
 44. Степанюк А. Х. Позитивна кримінальна відповідальність як предмет регулювання Кримінально-виконавчого кодексу України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2004. № 9. С. 60–93.
 45. Джужа О., Бодюл Є. Концептуальні засади і характеристика Кримінально-виконавчого кодексу України. *Право України*. 2004. № 7. С. 80–84.
 46. Модельный Уголовно-исполнительный кодекс (рекомендательный законодательный акт для Содружества Независимых Государств): принят постановлением от 2 ноября 1996 г. Межпарламентской Ассамблеи государств-участников Содружества Независимых Государств. <https://docs.cntd.ru/document/901781490> (дата звернення: 15.04.2021).
 47. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации: Закон от 08.01.1997 № 1-ФЗ. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12940 (дата звернення: 15.04.2021).
 48. Угода між Державним департаментом України з питань виконання покарань та Адміністрацією тюрем та пробації Швеції про співробітництво в процесі приведення кримінально-виконавчої системи України у відповідність до європейських стандартів від 28.12.2001 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_016#Text (дата звернення: 15.04.2021).
 49. Лисодєд О. В. Позитивні зміни у забезпеченні прав засуджених в установах виконання покарань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2010. Вип. 20. С. 135–148.
 50. Лисодєд О. В. Чергові зміни у правовому статусі засуджених. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63121/58530> (дата звернення: 15.04.2021).
 51. Лисодєд О. В. Закріплення міжнародних та європейських стандартів поведінки із засудженими у кримінально-виконавчому законодавстві України (на прикладі Закону України від 8 квітня 2014 р. № 1186–VII). *Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 64–76.
 52. Лисодєд О. В. Новий закон уніс нові корективи у правовий статус засуджених (коментар до Закону України від 7 вересня 2016 р. № 1492–VIII). *Право і суспільство*. 2017. № 1. Ч. 1. С. 229–235.
 53. Про утворення Державного департаменту України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 22.04.1998 № 344/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 16. Ст. 589.
 54. Про Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 31.07.1998 № 827/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 31. Ст. 1162.
 55. Про виведення Державного департаменту України з питань виконання покарань з підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України: Указ Президента України від 12.03.1999 № 248/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 11. Стор. 13.
 56. Про внесення змін до Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань: Указ Президента України від 12.06.2000 № 786/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 24. Ст. 992.

REFERENCES

1. Detkov, M. G. et al. (2009). *Ugolovno-ispolnitelnaya sistema. 130 let* [Penitentiary system. 130 years]. Moskva: Yurisprudentsiya (in Russ.).
2. Uporov, I. V. (2004). *Penitentsiarnaya politika Rossii v KHVIII–KHKH vv.: istoriko-pravovoy analiz tendentsiy razvitiya* [Penitentiary policy of Russia in the eighteenth and twentieth centuries: historical and

- legal analysis of development trends]. SPb.: Yurid. tsentr Press (in Russ.).
3. Kyrylo, O. M. (2012). Rozvytok vypravno-trudovoyi systemy v Ukrayini u 20-ti roky KHKH stolittya [Development of the correctional labor system in Ukraine in the 1920s]. *Forum prava*, (1), 442–445. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_1_66.pdf (in Ukr.).
 4. Wheatcroft, S. (2002). *Challenging Traditional Views of Russian History*. London: Palgrave Macmillan, 242 p. <https://doi.org/10.1057/9780230506114>
 5. Detkov, M. G. (1999). *Tyurmy, lagerya i kolonii Rossii* [Prisons, camps and colonies in Russia]. M.: Verdikt-IM (in Russ.).
 6. Saita, E. (2018). Penitentiary institutions: Transforming processes and well-being. *World Futures*, 6(74), 355–359. <http://doi.org/10.1080/02604027.2018.1445692>
 7. Retish, A. (2017). Breaking free from the prison walls: penal reforms and prison life in revolutionary Russia. *Historical Research*, 247(90), 134–150. <http://doi.org/10.1111/1468-2281.12171>
 8. Pechnikov, A. P. (2004). *Tyuremnyye uchrezhdeniya rossiyskogo gosudarstva (1649–oktyabr 1917 gg.): istoricheskaya khronika* [Prisons of the Russian state (1649 – October 1917): historical chronicle]. M.: Izd-vo "Shchit-M" (in Russ.).
 9. Ivankov, I. V. (2005). *Tyuremni ustanovy v Ukrayini v systemi karalno-okhoronnoho mekhanizmu derzhavy (kinets KHKH – seredyna KHKH st.)* [Prisons in Ukraine in the system of punitive and protective mechanism of the state (end of XIX – middle of XX century)]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.01). Kyiv (in Ukr.).
 10. Rossikhin, V. V. (2016). *Rol ta mistse penitentsiarnykh ustanov v radyanskiy modeli derzhavnosti Ukrayiny* [The role and place of penitentiary institutions in the Soviet model of statehood of Ukraine]. Extended abstract of doctor's thesis (12.00.01). Kharkiv (in Ukr.).
 11. Farenjuk, S. YA. (1989). *Ispravitelno-trudovaya koloniya-poseleniye dlya lits, sovershivshikh umyshlennyye prestupleniya (organizatsionno-pravovyye voprosy)* [Correctional labor colony-settlement for persons who have committed intentional crimes (organizational and legal issues)]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). Kyiv (in Russ.).
 12. Bodyul, YE. M. (2005). *Pravovi ta orhanizatsiyni zasady vykonannya pokarannya v kryminalno-vykonavchykh ustanovakh vidkrytoho typu* [Legal and organizational principles of execution of punishment in openly penitentiary institutions]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). Kyiv (in Ukr.).
 13. Belyayeva, L. I. (2019). O lishenii svobody, kak o mere nakazaniya, i o poryadke otbyvaniya takovogo (Vremennaya instruktsiya): vzglyad skvoz stoletiyе [On imprisonment, as a measure of punishment, and on the order of serving such (Temporary instruction): a look through the century]. *Chelovek: prestupleniye i nakazaniye*, T. 27(1–4), 3, 310–323 (in Russ.).
 14. O lishenii svobody, kak o mere nakazaniya, i o poryadke otbyvaniya takovogo (Vremennaya instruktsiya) [On imprisonment, as a measure of punishment, and on the order of serving such (Temporary instruction)]. Postanovleniye NKYu RSFSR (23.07.1918). <http://istmat.info/node/30698> (in Russ.).
 15. O krasnom terrore [About the red terror]. Postanovleniye SNK RSFSR (05.09.1918). <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=2935#020124153496796304> (in Russ.).
 16. *Istoriya stanovlennya i rozvytku orhaniv ta ustanov vykonannya pokaran: orhanizatsiyno-pravovi aspekty* [History of formation and development of bodies and institutions of execution of punishments: organizational and legal aspects]. <https://kvs.gov.ua/about-service/history> (in Ukr.).
 17. Stepanyuk A. KH. (Red.). (2011). *Zasoby vypravlennya i resotsializatsiyi zasudzhenykh do pozbavlennya voli* [Means of correction and re-socialization of convicts]. Monohrafiya. Kharkiv: Krossroud (in Ukr.).
 18. Yahunov, D. V. (2011). *Penitentsiarna systema Ukrayiny: istorychnyy rozvytok, suchasni problemy ta perspektyvy reformuvannya* [Penitentiary system of Ukraine: historical development, modern problems and prospects of reform]. Monohrafiya. Odesa: Feniks (in Ukr.).
 19. Stepanyuk, A. KH. (2020). Koloniya chy vyaznytsya? Pohlyad na ustanovy vykonannya pokaran z pozytsiy istorychnoho revizionizmu [A colony or a prison? A look at penitentiaries from the standpoint of historical revisionism]. *Visnyk Penitentsiarnoyi asotsiatsiyi Ukrayiny*, 1(11), 20–37 (in Ukr.).
 20. Losev, M. P., & Ragulin, G. I. (1959). *Sbornik normativnykh aktov po sovetskomu ispravitelno-trudovomu pravu (1917–1959 gg.): istoriya zakonodatelstva* [Collection of normative acts on Soviet labor law (1917–1959): history of legislation]. M.: Gosyurizdat (in Russ.).
 21. Ostapko, K. S. (2018). *Pravova rehlamentatsiya vykonannya pokarannya u vydi pozbavlennya voli u vypravnykh koloniyakh minimalnoho rivnya bezpeky* [Legal regulation of execution of punishment in the form of imprisonment in correctional colonies of the minimum level of security]. Candidate's thesis

- (12.00.08). Kharkiv (in Ukr.).
22. *Ispravitelno-trudovoy kodeks USSR (1925)* [Correctional Labor Code of the Ukrainian SSR (1925)]. Kharkiv (in Russ.).
 23. Andrushchak, O. M. (2011). Vypravno-trudove pravo Ukrayiny radyanskoyi doby: suspilna potreba chy derzhavno-vladnyy interes? [Correctional labor law of Soviet-era Ukraine: public need or state interest?]. *Forum prava*, (1), 32–36. http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_7.pdf (in Ukr.).
 24. Ob izmenenii st.st. 13, 18, 22 i 38 *Osnovnykh nachal ugolovnogo zakonodatelstva Soyuzu SSR i soyuznykh respublik* [On the amendment of Art. 13, 18, 22 and 38 of the Basic Principles of the Criminal Legislation of the USSR and the Union Republics]. Postanovleniye TSIK i SNK SSSR (06.11.1929). <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=29078#022204206174021146> (in Russ.).
 25. *Ob obrazovanii obshchесоyuznogo narodnogo komissariata vnutrennikh del* [On the formation of the All-Union People's Commissariat of Internal Affairs]. Postanovleniye TSIK SSSR (10.07.1934). <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=44959#01766855363778821> (in Russ.).
 26. *Prikaz narodnogo komissara vnutrennikh del Soyuzu SSR No. 001289 s obyavleniyem Polozheniya o Glavnom tyuremnom upravlenii NKVD SSSR* [Order of the People's Commissar of Internal Affairs of the USSR No. 001289 with the announcement of the Regulations on the Main Prison Administration of the NKVD of the USSR]. http://www.hrono.info/dokum/193_dok/19391027turmy.php (in Russ.).
 27. Kokurin, A. I. *Tyuremnaya sistema. 1934–1960 gg.* [Prison system. 1934–1960]. <http://old.memo.ru/history/nkvd/gulag/prisons/pch2.htm> (in Russ.).
 28. Voronin O. V. (2010). *Stanovleniye penitentsiarnogo nadzora v Rossii: istoricheskiye aspekty* [Formation of penitentiary supervision in Russia: historical aspects]. Monografiya. Tomsk: Izd-vo HTL (in Russ.).
 29. Luneyev, V. V. (1999). *Prestupnost KHKH veka. Mirovoy kriminologicheskiy analiz* [Twentieth century crime. World Criminological Analysis]. M.: Izd-vo NORMA (in Russ.).
 30. GULAG [GULAG]. <https://uk.wikipedia.org/wiki/ГУЛАГ> (in Ukr.).
 31. *Prikaz MVD SSSR No. 990 s obyavleniyem "Polozheniya ob ITK i tyurmakh MVD SSSR"* [Order of the Ministry of Internal Affairs of the USSR No. 990 with the announcement of the "Regulations on ITKs and prisons of the Ministry of Internal Affairs of the USSR"]. <https://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1009165> (in Russ.).
 32. *Ob utverzhdenii Osnov ugolovnogo zakonodatelstva Soyuzu SSR i soyuznykh respublik* [On the approval of the Fundamentals of Criminal Legislation of the USSR and the Union Republics]. Zakon SSSR (25.12.1958). https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ob_utvergdenii_osnov_ugolovnogo_zakonodatelstva_1958_goda.pdf (in Russ.).
 33. *Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR ob uprazhnenii Ministerstva vnutrennikh del SSSR* [Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR on the abolition of the Ministry of Internal Affairs of the USSR]. <https://document.wikireading.ru/17132> (in Russ.).
 34. Kryminalnyy kodeks Ukrayinskoyi RSR [Criminal Code of the Ukrainian SSR]. Zatv. Zakonom URSS (28.12.1960). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSS*, 1961, (2), 14 (in Ukr.).
 35. *Ob utverzhdenii Osnov ispravitelno-trudovogo zakonodatelstva Soyuzu SSR i soyuznykh respublik* [On the approval of the Fundamentals of the corrective labor legislation of the USSR and the union republics]. Zakon SSSR (11.07.1969 No. 4074–7). <http://www.economics.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/tex15147.htm> (in Russ.).
 36. *O poryadke vvedeniya v deystviye Osnov ispravitelno-trudovogo zakonodatelstva Soyuzu SSR i soyuznykh respublik* [On the order of enactment of the Fundamentals of Correctional Labor Legislation of the USSR and the Union Republics]. Ukaz Prezidiuma Verkhovnogo Soveta SSSR (06.10.1969 No. 4374–7). <https://www.alppp.ru/law/ugolovnoe-pravo--ispolnenie-nakazaniy/15/ukaz-prezidiuma-vs-sssr-ot-06-10-1969--4374-.html> (in Russ.).
 37. Vypravno-trudovyy kodeks Ukrayinskoyi RSR [Correctional Labor Code of the Ukrainian SSR]. Zatv. Zakonom URSS (23.12.1970 No. 3325–7). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayinskoyi RSR*, 1971, (1), 6 (in Ukr.).
 38. Pro poryadok vvedeniya v diyu Vypravno-trudovoho kodeksu Ukrayinskoyi RSR [On the procedure for enacting the Correctional Labor Code of the Ukrainian SSR]. Ukaz Prezydiyi Verkhovnoyi Rady Ukrayinskoyi RSR (19.05.1971 No. 3636–7). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayinskoyi RSR*, (21), 154 (in Ukr.).
 39. Kuzmin, S. I., & Selezneva, I. V. (2014). Opyt reformirovaniya sistemy ispravitelno-trudovykh uchrezhdeniy v Sovetskom gosudarstve (seredina 50-kh – konets 60-kh gg.) [The experience of reform-

- ing the system of correctional labor institutions in the Soviet state (mid-50s - late 60s.]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblastnogo universiteta. Seriya "Yurisprudentsiya"*, (3), 13–19 (in Russ.).
40. Pertli, L. F. (2012). Istoriko-pravovyie osnovy deyatelnosti koloniy-poseleniy [Historical and legal foundations of the activities of the colonies-settlements]. *Vedomosti ugovovno-ispolnitel'noy sistemy*, (8), 17–23 (in Russ.).
 41. Popov, V. A., & Lubkov, Ye. A. (2011). Istoriko-pravovyie i organizatsionnyie osnovy profilaktiki prestupleniy v koloniyakh-poseleniyakh [Historical, legal and organizational foundations of crime prevention in colonies-settlements]. *Vestnik Pskovskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. Seriya: Sotsialno-gumanitarnyye i psikhologo-pedagogicheskiye nauki*, (13), 225–233 (in Russ.).
 42. Chatadzhyan, A. G. (2006). *Koloniya-poseleniye kak vid ispravitel'nogo uchrezhdeniya (ugovovno-pravovoy i ugovovno-ispolnitel'nyy aspekty)* [Colony-settlement as a type of correctional institution (criminal-legal and criminal-executive aspects)]. Extended abstract of candidate's thesis (12.00.08). Krasnodar (in Russ.).
 43. Kryminalno-vykonavchyy kodeks Ukrayiny [Criminal Enforcement Code of Ukraine]. *Zakon Ukrayiny* (11.07.2003 No. 1129–4). *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, (33), 1767 (in Ukr.).
 44. Stepanyuk, A. KH. (2004). Pozytyvna kryminalna vidpovidalnist yak predmet rehulyuvannya Kryminalno-vykonavchoho kodeksu Ukrayiny [Positive criminal liability as a subject of regulation of the Criminal-executive code of Ukraine]. *Pytannya borotby zi zlochynnistyuu*, (9), 60-93 (in Ukr.).
 45. Dzhuzha, O., & Bodyul, YE. (2004). Kontseptualni zasady i kharakterystyka Kryminalno-vykonavchoho kodeksu Ukrayiny [Conceptual principles and characteristics of the Criminal Executive Code of Ukraine]. *Pravo Ukrayiny*, (7), 80–84 (in Ukr.).
 46. *Modelnyy Ugovovno-ispolnitel'nyy kodeks (rekomentatel'nyy zakonodatel'nyy akt dlya Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv)* [Model Penal Code (recommendatory legislative act for the Commonwealth of Independent States)]. Prinyat postanovleniyem ot 2 noyabrya 1996 g. Mezhpaparlamentskoy Assamblei gosudarstv-uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimykh Gosudarstv. <https://docs.cntd.ru/document/901781490> (in Russ.).
 47. *Ugovovno-ispolnitel'nyy kodeks Rossiyskoy Federatsii* [The Criminal Executive Code of the Russian Federation]. *Zakon* (08.01.1997 No. 1-FZ). http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_12940 (in Russ.).
 48. *Uhoda mizh Derzhavnym departamentom Ukrayiny z pytan vykonannya pokaran ta Administratsiyeyu tyurem ta probatsiyi Shvetsiyi pro spivrobotnytstvo v protsesi pryvedennya kryminalno-vykonavchoyi systemy Ukrayiny u vidpovidnist do yevropeyskykh standartiv* [Agreement between the State Department of Ukraine for the Execution of Sentences and the Swedish Prisons and Probation Administration on cooperation in the process of bringing the penitentiary system of Ukraine in line with European standards]. (28.12.2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_016#Text (in Ukr.).
 49. Lysodyed, O. V. (2010). Pozytyvni zminy u zabezpechenni prav zasudzhenykh v ustanovakh vykonannya pokaran [Positive changes in ensuring the rights of convicts in penitentiary institutions]. *Pytannya borotby zi zlochynnistyuu*, (20), 135–148 (in Ukr.).
 50. Lysodyed, O. V. (2014). Chervovi zminy u pravovomu statusi zasudzhenykh [Another change in the legal status of convicts]. *Teoriya i praktyka pravoznavstva*, 1(5). <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63121/58530> (in Ukr.).
 51. Lysodyed, O. V. (2015). Zakriplennya mizhnarodnykh ta yevropeyskykh standartiv povodzhennya iz zasudzhennyuu u kryminalno-vykonavchomu zakonodavstvi Ukrayiny (na prykladi Zakonu Ukrayiny vid 8 kvitnya 2014 r. No. 1186–7) [Consolidation of international and European standards of treatment of convicts in the criminal executive legislation of Ukraine (on the example of the Law of Ukraine of April 8, 2014 No. 1186-7)]. *Pytannya borotby zi zlochynnistyuu*, (30), 64–76 (in Ukr.).
 52. Lysodyed, O. V. (2017). Novyy zakon unis novi korektyvy u pravovyy status zasudzhenykh (komentar do Zakonu Ukrayiny vid 7 veresnya 2016 r. No. 1492–8) [The new law introduced new adjustments to the legal status of convicts (commentary to the Law of Ukraine of September 7, 2016 No. 1492–8)]. *Pravo i suspilstvo*, 1(1), 229–235 (in Ukr.).
 53. Pro utvorennya Derzhavnogo departamentu Ukrayiny z pytan vykonannya pokaran [About formation of the State department of Ukraine concerning execution of punishments]. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny* (22.04.1998 No. 344/98). *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, (16), 589 (in Ukr.).
 54. Pro Polozhennya pro Derzhavnyy departament Ukrayiny z pytan vykonannya pokaran [On the Regulations on the State Department of Ukraine for the Execution of Sentences]. *Ukaz Prezydenta Ukrayiny* (31.07.1998 No. 827/98). *Ofitsiyyny visnyk Ukrayiny*, (31), 1162 (in Ukr.).
 55. Pro vyvedennya Derzhavnogo departamentu Ukrayiny z pytan vykonannya pokaran z pidporyadkuvann-

ya Ministerstvu vnutrishnikh sprav Ukrayiny [On withdrawal of the State Department of Ukraine for Execution of Sentences from the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (12.03.1999 No. 248/99). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, (11), 13 (in Ukr.).

56. Pro vnesennya zmin do Polozhennya pro Derzhavnyy departament Ukrayiny z pytan vykonannya pokaran [On Amendments to the Regulations on the State Department of Ukraine for the Execution of Sentences]. Ukaz Prezydenta Ukrayiny (12.06.2000 No. 786/2000). *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, (24), 992 (in Ukr.).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАТТЮ (ARTICLE INFO)

Published in:

Форум права: 67 pp. 31–45 (2).

Related identifiers:

10.5281/zenodo.4650273

http://forumprava.pp.ua/files/031-045-2021-2-FP-Lysodyed.Ostapko_6.pdf
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2021_2_6.pdf
License (for files):
[Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)
Received: 12.04.2021

Accepted: 19.04.2021

Published: 30.04.2021

Cite as:

Лисодьєд, О. В., Остапко К. С. (2021). Органи та установи виконання покарання у виді позбавлення волі в Україні (1917–2004 роки). *Форум Права*, 67(2), 31–45. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650273>

Lysodyed, O. V., & Ostapko, K. S. (2021). Orhany ta ustanovy vykonannya pokarannya u vydi pozbavlennya voli v Ukrayini (1917–2004 roky) [Bodies and Institutions of Execution of Imprisonment in the Form of Deprivation of Freedom in Ukraine (1917–2004)]. *Forum Prava*, 67(2), 31–45. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4650273>